

MARGARET A. MURRAY, D.Lit., F.S.A. (Scot.), F.R.A.I.

L-AHBAR tal-mewt ta' Miss Margaret A. Murray, wahda mill-akbar hbieb ta' Malta, maghrufa bhala wahda mill-istudjuzi tal-Lsien qadim tal-Egittu, tal-Arkjologija u Folklore, tfakkami fiz-zjara li din kienet ghamlet hawn Malta fl-1932 biex taghmel xi xoghlijiet ta' skavi u studji ta' oggetti arkjologici li fuqhom kitbet diversi kotba li kienu issemew minn arkjologi ohra b'kommenti f'kotba u rivisti fosthom fl-*Antiquity*.

Dr. M. A. Murray mietet fl-Isptar ta' Welwyn, fl-Ingilterra fl-14 ta' Novembru li ghadda fil-ghomor sabih ta' mitt sena. Fit-13 ta' Lulju tas-sena l-ohra gheluq il-mitt sena ta' ghomorha, ghamlet festin fl-Isptar u fih ipprezentat l-awtobijografija taghha bl-isem ta' *My First Hundred Years*.

Hija kienet l-ewwel mara li ghamlet skavi arkjologici ghal rasha. Barra milli ghamlet zmien tghallem bhala Assistenta Professura tal-Lsien Egizjan, hija hadmet fl-iskavi fl-Egittu, f'Malta u bnadijiet ohra. Meta kellha 70 sena hija damet ix-xhur fix-xaghri fost il-Bedwini tal-Affrika ta' Fuq biex tistudja d-drawwiet ta' dawk in-nies, liebsa ta' bedwina. Hija kienet wahda mill-iktar awtoritajiet kbar dwar is-sengha tas-seher. Hija baqghet imsemmija fostna ghal bosta xoghlijiet li ghamlet fl-iskavi ma' tul is-snin, 1921 sal-1927 u 1932. Ma' tul dawn is-snin hija hadmet flimkien ma' xi ohrajn fl-iskavi ta' Ghar Dalam, f'Santa Marija ta' Bakkari, Borg in-Nadur, fl-Gherien ta' Hal Saffieni, Hagar Qim, ix-Xaghra ta' Kordin, l-Imnajdra u l-Bahrija. Dwar ix-xoghlijiet li saru u oggetti li nsabu f'dawn il-postijiet u l-valur taghhom arkjologiku hija kitbet xoghol imsemmi *Excavations in Malta* imqassam fi tliet kotba mzejnin b'illustrazzjonijiet ta' fuhhar, ghodod tal-metall, taz-znied, kullani tal-ghadam tal-hut u fossili u xbihat tal-gebel (statwetti). F'dawn il-kotba hemm ukoll xi kapituli miktubin minn ohrajn, fosthom minn C. Ainsworth Mitchell, Thomas J. Ward u G. Caton Thompson. L-ahhar xoghol ta' studju arkjologiku taghha huwa l-*Corpus of the Bronze Age Pottery of Malta* (1934) fejn hija taghti deskrizzjoni ta' reqqa kbira tal-fuhhar, ghadam u oggetti ohra ta' zmien il-Bronz, kif ukoll ta' zmien il-Hagar, fl-Imqades ta' Hal Tarxien u postijiet ohra, fosthom tal-Bahrija, u Borg in-Nadur. F'dan l-istudju hija fissret xi teorji fuq il-proċess u dfin tal-mejtin, u hruq ta' ghadam tal-istess mejtin misjubin gewwa garar, u fuq il-hami u hzuż (disinni) tal-fuhhar.

Kotba ohra li ippublikat Miss Murray huma *Egyptian Temples* (Sampson Low-Maston & Co Ltd., London - bla data), *Elementary Egyptian Grammar* (Bernard Quarich, London, 1932) u *Maltese Folktales* (Empire Press, Malta, 1932) li kitbet flimkien mas-Sinjura Liża Galea, mart is-Sur Fonz Maria Galea. Dan il-krejjeb fih xi hrejef ta' Patri Manwel Magri, S.J.

maqlubin bl-Ingliż.

Qabel ma ltqajt magħha hawn Malta fl-1932 jien kont naf lil Miss Murray bhala membru fil-Kunsill tal-Folklore Society ta' Londra (1926). F'Awissu tal-1932, fil-waqt li kienet hawn Malta taħdem fl-iskavi, jien kelli x-xorti inkun nafha persunalment u nkellimha b'mezz tal-Professur Sir Temi Zammit fil-Mużew, il-Belt, fejn steditni għat-tè l-għada id-9 ta' Awissu fil-*Great Britain Hotel*, South Street, il-Belt. F'dik il-laqgħa Miss Murray urietni interess kbir fl-istudju tal-Isien Malti u fuq il-*Għaqda tal-Kittieba tal-Malti* u l-moviment li din kienet qanqlet għall-isvilupp tal-kitba Maltija, u billi dik il-ħabta jien kont Editur u Traduttur tal-Pubblikazzjonijiet bil-Malti fl-Istamperija tal-Gvern u nghanlem il-Malti fil-Klassijiet ta' fil-ghaxija il-Liċeo, Miss Murray ħajritni nikteb grammatika elementari bl-Ingliż għall-użu tal-Ingliżi. Jien fissirtilha li fuq hekk kont qed nikteb grammatika bl-Ingliż għall-istudju ta' ilsna semitiċi, iżda hija wrietni li iktar kien jinhtieg li ssir waħda b'metodu Prattiku u li tkun ta' għajnuma biex l-Ingliżi u l-barranin jkunu jistgħu jaqraw il-Malti u jitkellmuh – ħaġa li jiena, għalkemm dejjem xtaqt u bdejt niktibha, qatt ma seħħli li nasal fi tmiemha mħabba xogħol iehor li kelli nidhol għalih, fosthom żewġ grammatiki bil-Malti għall-Iskejjel.

Qabel ma tlaqt u ħadt b'idejn Miss Murray hija irregalatni u awtografatli ż-żewġ kotba li kienet għadha kif ippubblikat l-*Elementary Egyptian Grammar* u l-*Maltese Folktales*.

Il-figura ta' Miss Murray, wara 31 sena, għadha quddiem għajnejja qisu lbieraħ, u bqajt nغوżżha għax dak in-nhar hija xegħlet fija ħuġġieġa ġdida biex nissokta fl-istudju xjentifiku u letterarju tal-Malti. Għalhekk issa li wara l-ghomor ta' mitt sena hija telqet minn dil-ħajja li fiha ħalliet l-isbaħ isem ta' xogħlha ma nistax ma niftakarx fiha u nغوżż iż-żjara tagħha u l-laqgħa li kelli magħha bhala waħda mill-egħżeż tifikirijiet fil-ħajja letterarja tiegħi.

A. CREMONA